

tega mišljenja vzvratno zarisuje izredno selektivno. Poleg že znanih oporišč je malo pritegovanja novih filozofskih virov. Prevladujejo aplikacije po že utečenih in preizkušenihih zgledih in mnogo več je nizanjanovih in novih primerov, ki jih navrže prenos na ameriški »teren«, kot zares samostojnega odkrivanja še neznanega, tako da bi bilo splošni očitek o eklekticizmu težko docela prepričljivo zavrniti, čeprav so postmodernistični teoretiki z različnimi obrati preiščeno in tudi uspešno rehabilitirali mnoge v okvirih znanstvenega oz. teoretskega mišljenja sicer običajno negativno ovrednotene pojave, kategorije in spoznavnoteoretske operacije (npr. eklekticizem, kontingentnost, asociativnost idr.). Ob enem pa je zbornik opozorilo, da bi bila predstava o nekakšnem tesnem prileganju in pokrivanju dogajanja na ameriški teoretski sceni z valom neokonservativizma, če bi kdorkoli skušal resno vztrajati pri njej, spričo nehomogenosti t. i. derridajevskega dekonstruktivizma, a tudi divergentnih aplikacij drugih teoretskih impulzov, vendarle poenostavljajoča in zato neupravičena.

Alenka Koron

Edward W. Said
THE WORLD, THE TEXT AND THE CRITIC

Cambridge, Mass,
 Harvard University Press, 1983

To delo je morda najizrazitejši primer, s katerim je mogoče podrobneje ponazoriti upravičenost trditve, da ameriškega postmodernega teoretiziranja in dekonstruktivizma ne moremo preprosto in brez preostanka izenačiti z neokonservativizmom, ki sicer ni zaobšel tako imenovanih »humanističnih« ved v Ameriki in tudi kritične recepcije derridajevske in foucaultovske linije francoskega poststrukturalizma ne. V polemичno zastavljenih esejih se Said namreč

odkriti in v ameriških razmerah najbrž nadvse pogumno razglašajo za marksista, oziroma, kolikor je ta oznaka izgubila svojo izvorno čistost, za marksovsko orientiranega kritika navidezne avtonomnosti in sploh vsakršne izoliranosti in abstrahiranja literature in literarne vede od družbene in zgodovinske dejanskosti. Ali kot pravi sam (str. 5): »Vsak esej v tej knjigi potrjuje povezanost med teksti in eksistencialnimi dejanskostmi človekovega življenja, politiko, družbami in dogodki.« Iz tega pojmovanja izhaja zanj bistvena kritika »tekstualnosti« kot ideološko nevtralnega pojma, ki je po njegovem posledica nereflektiranega širjenja temeljnih Derridajevih in Foucaultovih trditvev v ameriški literarni vedi. Takšna filozofija čiste tekstualnosti, pravi Said, ki na ameriških tleh koincidira z vzponom reaganizma, in je opustila svet zaradi čistih tekstovnih aporij, s svojimi teoretskimi virtuoznostmi le zamegljuje družbeno realnost. S podobnimi mislimi je nastopil že v simpozijemskem referatu, objavljenem v *The Question of Textuality*, in če dejstvu, da je bil njegov prispevek zagotovo eden najbolj tehtnih, prištejemo še, da je bil za svoje delo nagrajen z nagrado Renéja Welleka, ki jo podeljuje The American Comparative Literature Association, da suvereno obvladuje široko referenčno polje, da je dobro seznanjen z aktualnim ameriškim in evropskim dogajanjem v stroki, da združuje izredno sposobnost sintetiziranja s polemično zaostreno kritiko tradicije in sodobnih nasprotnikov, potem vse naštetu najbrž dovolj zgovorno priča o tem, da je E. W. Said ena vidnejših osebnosti v sodobni ameriški literarni vedi.

Obsežna knjiga z naslovom *The World, the Text and the Critic*, ki vsebuje dvanajst esejev, nastalih v obdobju 1969–1981 in v glavnem že objavljenih v strokovni periodiki, a za knjižni natis redigiranih in opremljenih z obsežnim uvodom, sklepom ter kazali, nikakor ni Saidovo edino delo. Poleg treh knjig o

zgodovini in naravi povezav Vzhod-Zahod z naslovi *Orientalism* (1978), *The Question of Palestine* (1979) in *Covering Islam* (1981) je napisal še knjigo o temeljnih teoretskih predpostavkah intelektualne in ustvarjalne dejavnosti v današnjem sekulariziranem času z naslovom *Beginnings: Intention and Method* (1975). Večina zbranih esejev je iz časa neposredno po nastanku tega dela, ki jim po avtorjevih zatrilih pomeni trdno teoretsko izhodišče.

Said si svojih esejev ne pomišlja umestiti v literarno vedo (literary criticism), ker da združujejo vse njene osnovne prvine: literarno kritiko v smislu časopisnega recenziranja literarnih del, literarno zgodovino kot akademsko, etabli-rano vedo, literarno interpretacijo in vrednotenje, najpogosteje v rabi za pedagoške namene in torej del ameriškega izobraževalnega procesa ter literarno teorijo v pravem pomenu besede, kakršna se je v Evropi razvila že pred vojno (kot glavna predstavnika omenja Benjamina in zgodnjega Lukácsa), v Ameriki pa se je uveljavila šele v sedemdesetih letih tega stoletja hkrati s sočasnim vplivom strukturalizma, semiotike in dekonstrukcije. Eseje je glede na tematiko mogoče razdeliti na tri skupine. V prvi skupini preiskuje na primerih nekaterih avtorjev (Swift, Hopkins, Conrad, Fanon) odnos tekstov do posvetnosti (worldliness), do vsakodnevnega življenja, ki ga opredeljujejo zgodovinska situacija, dogodek in organizacija oz. struktura moči. Tega odnosa ne more pojasniti redukcijem vzročno posledičnega determinizma ali katera-koli druga vseobsegajoča, totalizirajoča teorija, pač pa pri posvetnosti tekstovnega percipiranja in doživljanja odigra važno vlogo to, kar imenuje Said filiacija in afilacija, ter še čutnost, ponavljanje ali zgolj splošna heterogenost detajlov, ki jo nabere sproščena asociativnost. Glavnino knjige tvori naslednja skupina, ki iz opisanega izhodišča o posvetnosti teksta in tekstualnosti pretresa pretežno lite-

rarnoteoretska in metodološka vprašanja sodobne literarne vede. V zadnji skupini pa so eseji, ki se ukvarjajo z razkrinkavanjem evropocentrizma, etnocentrizma, monocentrizma, rasizma in sploh vsake oblike nacionalistične ekspanzivnosti ob stiku ali srečanju dveh različno močnih kultur, v tem primeru zahodnoevropske in orientalske oz. islamske.

Zanimivo je, da skuša Said, ki sicer dokaj pomanjkljivo reflektira problem vloge in mesta subjekta (kritika) v posvetnem razmerju teksta, tekstualnosti in sveta, v eseju *Svet, tekst in kritik* (*The World, the Text and the Critic*) reševati ta problem skozi razmišljanje o eseju samem. Pravzaprav, če smo natančni, se problemu skozi to razmišljanje ravno izogne in namesto tega preide k splošnemu utemeljevanju ustreznosti artikuliranja sodobnih literarnoteoretskih spoznanj v esejistični obliki, pri čemer se opira predvsem na Lukácsa (str. 51–53).

Od predlaganih metodoloških »iznajdb«¹ Saidove konstitucije polja sekularne literarne vede – to je njegova značilna oznaka za namorda bolj domače zvenečo materialistično orientirano literarno in kulturno vedo – sta središčnega pomena zlasti pojma filiacija (filiation) in afilacija (affiliation). Izrazoma pravzaprav ni mogoče natančno precizirati pomena zaradi neprestanega premeščanja in 'prelivanja' njunih semantičnih horizontov', saj se pisec s skrajno izostreno občutljivostjo za vsako obliko dominacije, še posebej pa seveda za jezikovno dominacijo in prisvajanje v zahodnoevropskem pojmovnem mišljenju, ogiblje definiranju in artikuliranju konceptov/pojmov. To pomeni, da je vsak poskus približanja, tudi naš, neizogibno le nepopolna rekonstrukcija. S filiacijo (sinovstvom), ki implicira podrejanje instituciji, družini, državi, obstoječemu sistemu vrednot, v literaturi in kulturi pa podrejanje (očetovski) avtoriteti prevladujočega okusa in stila, v njej pa je implicirano še zaporedno

sledenje ter naravno nadaljevanje in uvrščanje v obstoječo tradicijo in zgodovino, je pretrgal že modernizem. Pravzaprav je nemožnost naravne filiacije pokazal in uzakonil že Freud. Namesto tega se je modernizem oprijel afiliacije (posinovljenja, posvojitve, adoptiranja), ki označuje prosto horizontalno družjenje, navezovanje ali morda družbovanje izven vseh bioloških konotacij in je značilno za kulturo in družbo. Z vidika zgodovinskega procesa sta filiacija in afiliacija instanci ponavljanja, vendar je važnejše afiliacijsko ponavljanje. V eseju *O ponavljanju (On Repetition)* pokaže Said ob Marxovem *Osemnajstem brumairu* in ob njegovem znamenitem ironičnem dopolnilu Heglovega izreka o velikih svetovnozgodovinskih osebah, ki da se pojavljajo dvakrat, prvič kot tragedija in drugič kot farsa, afiliacijsko ponavljanje kot potencialno orožje kritične zavesti, ki lahko preraste v strukturalno analitično tehniko z močnimi ironičnimi poudarki tudi v drugih humanističnih vedah (v psihoanalizi, filologiji itd.) (str. 139). Afiliacija so vse lovke in tipalke, sistem referenc, prek katerih tekst vzpostavlja zvezo z vsem, kar je zunaj njega, npr. historični trenutek, biografija avtorja, geneza literarnega dela, pravi v eseju *Prehajene in neprehajene poti v sodobni literarni vedi (Roads Taken and Not Taken in Contemporary Criticism)*, str. 157). V eseju, ki je vključen že v zbornik *The Question of Textuality*, pa piše (str. 175): »Poustvariti afiliacijsko mrežo pomeni torej napraviti vidno, vrniti se k materialnosti, k nitim, ki držijo od teksta k družbi, avtorju in kulturi.« Afiliacija, pravi Said skupaj z Gramscijem, se nanaša tudi na difuzne filozofske smeri in kulturološke discipline, katerih spoznanja in zmote, čeprav so postala že del zgodovine, mora sodobna kritična misel reflektirati, če naj ima pravo težo. Afiliacija je torej vrsta kulturnega združenja, o katerem govori Gramsci, hkrati pa omogoča obdržati njegov ključni koncept hegemonije, ki vodi kulturno in intelektual-

no aktivnost (prim. str. 174, 170).

Kljub divergentnim izhodiščem sta za Saida Foucaultova in Derridajeva misel osrednji afiliacijski disciplini zaradi njunega revizionističnega posega v obstoječo kulturno hegemonijo. Tako pravi na več mestih, še zlasti pa v eseju *Literarna veda med kulturo in sistemom (Criticism Between Culture and System)*. Saidov projekt sekularne literarne vede jima še posebej v metodološkem oziru dolguje marsikaj ne glede na temeljni očitek o neposvetnem pojmovanju teksta in tekstualnosti. Ko se loteva svoje materialistične kritike poststrukturalizma in kritike vseh oblik »religioznosti« v ameriški literarni vedi in teoriji, npr. svečeništva in posvečenosti »interpretacijske« derridajevske linije, ezoteričnosti New Criticisma, apolitičnosti akademizma itd., premesti »takó dialektiko z diakritiko kot totalizirajoče organične predstave o zgodovini s pretrganimi vsestranskimi grafi afiliranih disciplin v episteme« (*The Question of Textuality*, str. 3).

Z materialistično kritiko poststrukturalizma smo se srečali tudi pri nas, vendar skozi čisto drugo optiko. Predvsem je bil in je še vedno dosti bolj razširjen vpliv materialistične teorije althusserjanske linije (npr. na krog okoli Problemov in zbirke *Analecta*), ki ni zapustil pri Saidu tako rekoč nobenih vidnih sledov. Spričo tega je njegov projekt lahko zanimiv ravno zaradi svoje drugačnosti, čeprav ostaja reševanje problema baza–nadgradnja z afiliacijo precej nedodelano in seveda tudi vprašljivo. Značilno je še, da se je Said že dokaj zgodaj oprl na Gramscija ter obenem nastopil s kritiko heglovské dialektike, kot jo je prevzel zlasti od Foucaulta in Derridaja; tu se namreč ponujajo aktualne paralele z današnjim postmarksizmom, npr. pri Ernestu Laclauu in Chantal Mouffe.

Pri Saidu je torej temeljno orožje v boju proti kulturni hegemoniji materialistična kritika, vendar mora seveda upoštevati tudi afilia-

cijo nematerialističnih dosežkov. Biti mora neizprosno opozicionalna, tudi ironična, kot je npr. pri Marxu, oponirati mora vsaki obliki tiranije, dominacije in zlorabe in pokazati skriti hegemonizem tudi tam, kjer se zakriva z navidez nevtralno, apolitično akademskostjo. Morda ni narobe, če si spričo Saidovega zagnanega poudarjanja anti-apolitičnosti retroaktivno dovolimo »politično« ovrednotiti Saidov projekt za kljub vsemu zelo zmerno varianto ameriške levičarsko orientirane literarne vede. Seveda ne zato, ker določa, da »so njeni družbeni cilji nenasilno znanje v interesu človekove svobode« (str. 29), ali ker načelno pravi, da »kritika sodi v tisti potencialni prostor civilne družbe, ki deluje v prid vseh tistih alternativnih dejanj in namer, katerih razvijanje (advancement) je temeljna človeška in intelektualna obveznost« (str. 30). Pomembnejše je namreč to, kar pravi v kratkem zaključku, naslovljenem *Religiozna literarna veda (Religious Criticism)* in zaradi česar so nadaljnje primerjave z Laclauovim postmarksizmom seveda izključene. Tu sicer končno nabode na svojo kritično ost še neokonservativizem bivših militantnih »posvetnežev«, npr. Daniela Bella in Williama Barretta, restavrirano re-

ligioznost Marshalla McLuhana, kripto-mistično modno recepcijo W. Benjamina, a nato jim doda še (str. 292) »tiste aktivne radikalne pozicije, kot so marksizem [ta kot-izem pomeni Saidu dogmatizacijo in je v nasprotju z marksovstvom], feminizem ali psihoanaliza, ki poudarjajo privatno in hermetično pred javnim in družbenim«. Očita jim zlasti novo jezikovno sakraliziranje, ki spregleduje kritiko metafizičnega pojmovanja jezika in ga spremlja tvorjenje novih »religioznih« združb ter ozko privatiziranje diskurza. Javno in družbeno imata očitno najvišjo vlogo v »interesih človekove svobode«, medtem ko je po njegovem vsem novim vernikom skupna vera v pobožanstveno »tržišče«, spregledujejo pa afiliacijo s političnim svetom, ki mu služijo (prim. str. 292). Političnemu svetu pa je mogoče dobro služiti, če se s tem namenom skladajo tudi zastavljeni cilji. In ker so družbeni cilji sekularne literarne vede in kritike znani ter usmerjeni k znanju in razumu, jim pritiče tudi jasen in razločen jezik kot medij spoznanja, pri katerem lahko participira večina, javnost in družba... a s tem se dvignjeni prst pedagoga Saida že ujame v isto zanko »centrizma« (večine), ki jo je nastavljal drugim.

Alenka Koron

BOUNDARY 2

XII/1, XII/2, XII/3–XIII/1;
1983–1984

Revija *boundary 2*, ki jo izdaja oddelek za anglistiko na newyorški državni univerzi v Binghamtonu, se je pojavila na začetku sedemdesetih let, torej v času povečanega zanimanja za fenomen postmodernizma, in sicer je svoje strani namenila izključno raziskovanju vsebine tega, v različnih kontekstih vse bolj uporabljane pojma. Njen urednik William V. Spanos je ob L. Fiedlerju in I. Hassanu eden redkih teoretikov, ki so razvi-

li svoje osebno videnje in razumevanje postmodernizma. V zgodovinsko-pojmovnem pregledu omenjenega termina, objavljenem v zborniku *Imagini del Post-moderno* (Venezia 1983; shr. prevod v tematski številki zagrebškega časopisa Republika 10–12/1985), ugotavlja Michael Köhler, da je Spanosova ambiciozna teorija zasnovana na filozofiji Martina Heideggerja, še posebej na delu *Sein und Zeit*. Köhler navaja tudi ilustrativen odlomek iz Spanosovega pisma, ki pravi, da »kjer on [Heidegger] razvija zgodovinski/časovni pojem biti, ki se postavlja nasproti (odtujenemu) pojmu oziroma – kot sam interpre-

IZ REVIJ